

Təranə VAHİD

UÇAN BULUDLAR

O gecə Rəhman müəllimin şagirdləri yuxuda uçan buludlar gördülər. Gördülər ki, uçan buludların gözləri var, bu gözlər Rəhman müəllimin gözləridir, gördülər ki, Yer kürəsi Rəhman müəllimin gözlərində bir damcı yaşa dönüb yağmağa yer axtarır...

...Rəhman müəllim xəstə ürəyinin künc-bucağında onu həyata bağlayacaq nəşə tapmaq istəyirdi, lap elə ilan gözü boyda bir işartı, ümid qırığı, xırımxırda nəşə...

Çıxış yolunu tapdı: bu gecə hər şeyə son qoyacaq. Bu arzu beynində ildırım kimi çaxıb ovqatını işqlandırıldı. Əl-ayağa düşüb saçına-başına əl gəzdirdi, cibindəki azacaq pulları qəpiyinəcən sayıb yenidən yerinə qoydu.

Soyuducudan kolbasa, pendir çıxarıb özünə süfrə açdı. Uşaqlıq dostu Kərəmin kənddən göndərdiyi zoğal arağını balkondakı şkafdan çıxarıb gətirdi. Çörəkqabında neçə gündən bəri quruyub qaxaca dönmüş, yanı qoparılmış çörəyi süfrəyə qoyanda eyni açıldı.

Rəhman müəllimin dilinə ildə iki-üç dəfə içki dəyərdi, ya dəyməzdi, amma bu gecə ömründə heç vaxt içməyəcəyi qədərlə içib ürəyini boşaldacaqdı. Birinci badəni nəyin sağlığına içəcəkdə? Gözü divara sataşdı. Köhnə, soluxmuş divar kağızlarında uçan buludun şəkilləri vardı. Buludlar gözünə birtəhər dəydi, elə bil buludlar tala-tala olub uçmağa hazırlaşdı. 27 il əvvəl bu divar kağızını özü seçib almışdı. Mavi buludlar uşaq vaxtı obalarında gördüyü buludlara oxşayırdı. Bu kağızı seçmişdi ki, hər dəfə buludlara baxanda düşmən tapdığı altında olan kəndlərinin qoxusunu alsın. Nə vaxt istəsə, yağsın, nə vaxt istəsə, günəşin qabağında çəkilsin, bircə uçub getməsin, bircə tərk etməsin onu.

Amma elə bil özü kimi buludlar da yorulmuşdu. Bu evdən uçub getməyə xırımxırda bəhanələr gəzirdilər. Sadəcə, pəncərələri açmaq lazım idi...

... Adətiydi, səhər tezdən oyanıb günəşin ilk zərrəsiylə ürəyini alışıdırar, sonra məktəbə gedib qəlbindəki odla körpəcə uşaqların tərtəmiz qəlbini işıqla doldurardı. Uşaqlar Rəhman müəllimin gözləriylə, ürəyiylə, arzularıyla dünyaya boylanardılar. Rəhman müəllim ibtidai sinif müəllimiydi. Qırx ildə qırx nəsəl Rəhman müəllimin xeyir-duasını almışdı, qırx ildə qırx ürəkli nəsəl

böyümüşdü. Təməlləri yaxşı olduğundan, sonraları da yaxşı olmuşdu bu uşaqların.

Bu səhər də günəşdən erkən oyanıb qəlbini işıqla yuyub salavatlayandan sonra məktəbə yollanmışdı. İkinci sinifdə oxuyan şagirdləri onu görəndə quş balaları kimi üstünə qaçmış sevincləri dua kimi üstünə yağmış, o da tərtəmiz duaları şükranlıqla ruhuna çiləyib çöp kimi nazik barmaqlarıyla uşaqların başına sığal çəkmiş, onlara xeyir-dua vermişdi...

Zəng çalınanda Rəhman müəllim həmişəki qıvrıq, inamlı addımlarla doğma sinfinə yollanmışdı. Dərsi soruşanda körpələrin əlləri havada alça ağacı kimi çiçək açmış, Rəhman müəllimin ürəyi atlanmışdı...

Qapı döyülüb məktəb direktoru Bəsirə müəllimə sinfə gələncən həyat düzənlikdəki çay kimi sakitcə axırdı.

Rəhman müəllim gələnləri salamlayandan sonra araya ani sükut çökdü.

Bəsirə müəllimə boyalı dodağının bir ucunu çeynəyə-çeynəyə, sürməli gözlərini qırpa-qırpa nəşə deməyə hazırlayırdı, amma sözü hardan başlayacağını, nə deyəcəyini bilmədiyindən, duruxub qalmışdı. Handan-hana:

-Rəhman müəllim, bu gün sizin 60 yaşınız tamam olur. Hamı bilir ki, məktəbimizin ən yaxşı müəllimlərindən birisiniz, bəlkə də birincisiniz. Bütün kollektiv adından sizi təbrik edirəm.

Rəhman müəllimin işıqlı sifəti bir az da işıqlandı. Çəkinə-çəkinə:

-Təşəkkür edirəm, Bəsirə müəllimə, inanın, bu tarixi özüm belə unutmuşam, - dedi.

Bəsirə müəllimənin göyüdə axtardığı fürsət yerdə əlinə düşdü:

-Rəhman müəllim, elə qanun da bunu deyir də, insan yaşa dolur, özü kimi yaddaşı da yorulur. İndi sizin istirahət edən vaxtınızdı. Təhsil şənbəsi bunu nəzərə alıb, sizi bütün qayğılardan qurtarmaq üçün yerinizə Nazilə müəlliməni yollayıb. Bu il pedaqoji universiteti bitirib, gənc kadrı. Siz özünüz də həmişə deyirsiniz ki, gənclər bizdən çox bilir. Estafeti onlara verməyin vaxtı çatıb. İstədim ki, bu əlamətdar hadisəni doğum gününüzdə hədiyyə edim.

Rəhman müəllimin ağbəniz sifəti kətan kimi ağardı, sonra yanaqlarına qızartı çökdü.

-Nazilə müəllimə məktəbimizə xoş gəlib. İcazə verin, dərsi bitirəm, sonra necə məsləhətdirsə, elə də olsun, - dedi.

Bəsirə müəllimənin çoxdan planlaşdırdığı əməliyyat uğurla başa çatdı. Rəhman müəllimin şərafını uşaqların gözü qarşısında yerlə yeksan etmişdi. Xasiyyətini bilirdi, bu əməliyyatdan sonra, nazir də gəlsə, gedəcəkdə. Bir anda ağlından keçirdi ki, "ləyaqətli adamlara can qurban. Nə qışqırırlar, nə bağırırlar, quzu kimi üzlərini çevirib gedirlər".

Sonra özünü yığışdırdı, çəlimsiz sifətində elə bil ildırım çaxdı. Son göstərişini verdi:

- Uşaqlar, bu gündən sizə Nazilə müəllimə dərs deyəcək. O, ingilis dilini sevimli Rəhman müəlliminizdən daha yaxşı bilir, kömpüter bilgilərində tayı-bərabəri yoxdu, ümid edirəm ki, onunla dil tapacaqsınız, - deyib dabanı üstə fırlanıb gənc müəllimə ilə birlikdə otaqdan çıxdı.

Sinf çökən sakitliyi Zümrüdün hönkürtüsü pozdu.

- Mən istəmirəm gedəsiz, getməyin, nolar!

Uşaqların gözündə təlaşla qorxu bir-birinə qarışmışdı. Bütün sinif Zümrüdə qoşulub ağlayırdı. Sinfin ən nadinc uşağı Nihad ağlaya-ağlaya qaçıb Rəhman müəllimi qucaqladı, bütün uşaqlar qaçıb müəllimlərinin başına yığışdılar. Uşaqların hönkürtüsü, körpəcə ürəklərinin döyüntüsü, gözlərindəki qorxu... Rəhman

müəllimin ürəyi heç vaxt belə sıxılmamışdı, heç vaxt belə əlacsız olmamışdı, heç vaxt heç kim onu Bəsirə müəllimənin silahı kimi ağır silahla vurmamışdı...

... Divardan gözünü çəkib qədəhə araq süzdü. Dilinə gətirməsə də, ilk badəni divarların sağlığına içdi. İnsanlar bir ömür dörd divarın arasında yaşayır. Yaxşı günləri də, pis günləri də dörd divarın arasında keçir. Arzuları hərdən divarları aşsa da, gec-tez geri dönüb dörd divara sığır. Adamlar divarların arasında doğulub, divarların arasında ölür.

O, ağılı kəsəndən divarları sevmirdi. Dəfələrlə bu divarları didib-parçalamaq, dağıtmaq, yerlə yeksan etmək istəmişdi. Çox istəmişdi. Amma bir ömür çabalasa da, bacarmamışdı, doğrudu, zəhləsi getdiyi, nifrət etdiyi, ürəyini bulandıran mütiliyi heç vaxt yaxına qoymamışdı, hər şeylə razılaşmamışdı, maymaq yerində qalmamışdı, başqaları kimi olmamışdı. Vəhşi at arzusuylla yaşayıb ələbaxım yabıya dönməyin acısını yaşamaq ağır idi...

İkinci badəni tərəddüd-zad eləmədən "Madam ki, yalan adamların xoşuna gəlir, bu badəni içirəm yalanın sağlığına" - deyib içdi.

Zoğal arağı boğazının divarlarını yandıra-yandıra ünvanına çatdı. Gözləri azacıq yaşardı, burnu qızardı, kolbasanın bir dilimini alıb dişlədi. "Kral" kolbasası. Kral... yaxşı addı", - dedi. Dodağına təbəssüm qondu...

Başını qaldıranda gözü saata sataşdı. İndi dərman içməliydi. Cabir həkim keçən həftə onu müayinə edəndə: "Ürəyin çox zəifdi, müalicə olunmasan, axırı yaxşı olmayacaq" - demişdi. Birdən-birə sevindi. Bundan sonra nə həkimə gedəcəkdə, nə də od qiymətinə dərman alacaqdı, nə ölümün yolunu gözləyəcəkdə. Sevindi, uşaq kimi qəhqəhə çəkib güldü...

Üçüncü badəni yeddi il əvvəl xərcəngin apardığı ömür-gün yoldaşının şərafinə içəcəkdə. Sevil evləndiyi qadın sözün bütün mənalığında qadın idi. Həssas, romantik, fantaziyaları sonsuz... Nişanlı vaxtlarında sevgilisinə "mənim ilahəm" - deyirdi, o da bu sözdən yaz qarı kimi əriyərdi. Toylarından bir həftə sonra ilahə başa düşdü ki, düşdüyü evdə "olsa-olsa", paltaryuyan Gülsənəm ola bilər. Xəyal qırıqlığına uğramaq bu şən, sevimli qadını sındıra bilmədi. Dörd divarın arasındakı əksər qadınlar kimi o da təmizlik mələyi, söz udmaq mələyi, danlanmaq mələyi titullarını qazandı və sonda arzusuz mələklərdən birinə çevrildi. Yoxluqların, azlıqların, danlaqların içində iki uşaq dünyaya gətirdi, qayınanaya, qayınataya qulluq elədi; bütün bunlara daş dözməzdi, o da dözmədi. Xərçəng köməyinə gəldi. Nə qədər ağır olursa-olsun, o, bu məşəqqətli həyatdan, balalarından, gözükölgəli ərindən ayrılmaq istəmirdi. Gecələrin birində hamını yuxuya verib heç kimlə vidalaşmadan səssiz-səmirsiz çıxıb getdi. Ölümüylə ərini belə incitmək istəmədi.

O vaxtdan yeddi il keçirdi. İndi uşaqların özlərinin dörd divarı vardı. O da öz divarının arasındaydı...

... Heç nə olmamış kimi, ayağa qalxıb uşaqların dəftərlərini yoxladı. Nurlanın xəttini yenə oxuya bilmədi, "bu uşaq elə bil çin dilində yazır, amma istedadlı olmağına istedadlıdır" - dedi. Sonra Gülçinin, İdrisin, Nilufərin, bütün sinfin dəftərlərini yoxlayıb ana nəvazişiyə üst-üstə yığdı.

Telefon zəng çaldı, qızı Əsmər idi. Atasını təbrik etdi, gələ bilmədiyini deyib, üzr istədi, dedi ki, qardaşıyla danışib, bazar günü atalarının yubileyini birlikdə qeyd edəcəklər.

Rəhman müəllim qızının həyəcanını anladı, ona yaşla bağlı bir lətifə də danışdı, hər ikisi güldü. Sonra oğlu zəng elədi. İşiyə bağlı rayona getdiyini dedi. Atasıyla fəxr etdiyini, dünyanın ən xoşbəxt övladı olduğunu deyəndə Rəhman müəllimin ürəyi əsdi, səsi titrədi.

- Yaxşı, şişirtmə, bütün atalar uşaqlarını sevir, belə baxanda sizə neyləmişəm, istədiyiniz kimi yedirdib, geyindirə bilməmişəm. Başqaları kimi mal-mülk qoymamışam. Mənim dövrüm keçib, siz xoşbəxt olun, nə olursa olsun, öz yolunuzla gedin. Bir də, torpağımızı unutmayın, heç olmasa ürəyinizdə, - dedi.

Sağollaşılıb dəstəyi aparatın üstünə qoyanda ürəyi dolandı, şagirdi Zümrüd kimi hönkür-hönkür ağlamaq istədi...

... Sinifdən çıxanda uşaqlar ağlaya-ağlaya əlindən-ayağından yapışıb getməyə qoymurdular. Müəllimlər otağının qapısına qədər uşaqları birtəhər dilə tutub sakitləşdirdi. Müəllimlər otağında elə bil yas düşmüşdü, hamı günahkarcasına susurdu. Axır ki, Qəzənfər müəllim özündə təpər tapıb hamının yerinə danışıdı:

-Rəhman müəllim, şagirdlərini də, elə bizim də gözümüzdə bir əfsanəsiniz. Doğrudu, müəllimliyin yaşı olmur, bu, yeganə sənətdi ki, vaxt keçdikcə qiyməti artır, amma neyləyə bilərik, qanun qanundu. Bu məktəbdə yaş səksəni haqlamış xeyli müəllimlər var. Qanunun gərək iki başı olmasın. Sizin 60 yaşınız bu gün tamam olur. Nə olub, nə xəbərdi?

Rəhman müəllim gülümsədi, incə yumoru dinc durmadı:

-Qanun qarşısında boğazımız qıldan incədi, Qəzənfər müəllim, mən getdim əfsanə olmağa, özünüzə yaxşı baxın, çalışın qocalmayın.

Müəllimlər hamılıqla ayağa qalxıb Rəhman müəllimi məktəbin darvazasınca ötürdülər. Ayağını məktəbin həyətidən kənara qoyanda, hə, o anda Rəhman müəllimin ürəyində elə bil nəsə qırıldı. Sonra elə bil ürəyindən daş asıldı. "Müəllimlər gedib daş atsınlar" - demişdi əbləhin biri. Gərək o gün tərk edəydi məktəbi...

... Zoğal arığı elə yandırdı ki, ürəyindən tikan çıxdı. Kolbasa, pendir dilimləri bir ucdan yoxa çıxırdı. Gözü araq şüşəsində qalmışdı. İcmək istəmirdi, amma özünü şüşənin yanında sındırmaq da istəmirdi. Dördüncü badəni küncdə tor qurub özünə layla çalan hörümçəyin sağlığına içəcəkdi. Bu evdə gözə dəyən iki canlı yaşayırdı. O və hörümçək. Çoxdan görmüşdü bu toru, amma onunla dörd divar arasında yaşamağa könüllü razı olan hörümçəyin yuvasını dağıtmaq istəməmişdi. Dağıda bilməzdi, əli gəlməzdi. Hərdən pəncərədən, qapıdan içəri soxulan ağcaqanaddan-zaddan nəyisə tapıb gününü keçirirdi. O, hörümçəyə sənətkar olduğu üçün hörmət edirdi. Heç bir canlı öz işini hörümçək qədər mükəmməl görmürdü. Belə zərif toxucunun toruna nə düşürsə-düşsün, halal xoşu olsun, - deyib dördüncü badəni birməfəsə başına çəkdi.

Ağzından od çıxdı. Mətbəxə keçib odu sönənəcən su içdi. Özünə bozardı: "özünü sonacan ləyaqətli apar, az qalıb, lap az" - dedi.

Zoğal arığının zərif qoxusu otağa yayılmışdı. Divardakı buludlar tala-tala olub uçmağa hazırlanırdı. Hörümçək öz yelləncəyində yellənə-yellənə arabir fit çalırdı. Burmuna sevimli arvadının ətri toxundu... Ayaqları dolaşa-dolaşa gedib pəncərəni açdı, sonra dönüb əliylə divardakı buludları hədələdi:

- Hamınız azadsınız, gedin, çıxın gedin bu xarabadan, hara istəyirsinizsə, ora da gedin, tək gedin, canınızı qurtarsın...

Divarlar əriyirdi, buludlar pəncərəyə tərəf axırdı, Rəhman müəllimin əyilmiş qəddinin kölgəsi pəncərədə titrəyib sonuncu buludun azadlığa çıxacağını gözləyirdi...

H İ T T Ə

Deyəsən, o gecə Tanrı kəndi bağışlamışdı...

O gün - ağaclar qol götürüb süzən gün, balıqlar qışqıra-qışqıra çay yuxarı üzən gün, Dəli Səmədin atı özünü qayadan atan gün - hə, o gün kənd qiyamətə inandı, inandı ki, o gün uzaqda deyil, o gün yaxındadı, bəlkə də, o gün elə bu gündü. O gün Alxas elədiyini eləmişdi, tələyə saldığı tülkünü ağacdən asıb dərisini diri-diri boğazından çıxarmışdı. Qışın sazağında ağacın budağında yellənən tülkünün qırmızı əti tir-tir titrədikcə qanı ətrafa sıçrayır, gözləri, kirpiksiz gözləri od saçır, vaqqıltısı eşidənlərin aqlını başından alırdı.

O gün Alxasın allahsızlığı adamları qorxutmuşdu. Xəbər Məmiş müəllimin qulağına çatanda dərsi yarımçıq qoyub kəndin köhnə məhəlləsinə qaçmış, dərisi diri-diri soyulan tülkünü görəndə tükləri biz-biz olmuşdu. Ordan qaranəfəs Rəhmangilə qaçıb ov tufəngini istəmişdi. Rəhman Məmiş müəllimin əlindən xata çıxacağından qorxub tufəngi vermək istəməmişdi.

- Allahın olsun! - deyəndə Rəhmanın sözü olmamışdı.

Güllə açılarda tülkü son dəfə vaqqıldayıb canını tapşırdı, bununla da tamaşa bitdi...

Amma o gün şər qarışanda kənddə başqa bir hadisə də oldu, Molla Əminin nəvəsi, kəndin axundu Nurəhmədi durduğu yerdə vurğun vurdu. Üç gün heysiz-hərəkətsiz, ölü kimi düşüb qaldı. Adamlar axunddan əlini üzəndə, möcüzə baş verdi, üzündə işıq dolaşdı, bir-birinə sıxılmış dodaqları aralandı, nəse anlaşılmaz sözlər pıçıldadı.

Bacısı İsmət qardaşının ağzına su damızdırdı, arvadı Şölə pərvanə kimi ərinin başına dolandı, bütün kənd Nurəhmədə dua elədi, Qalayçı Yusif qurban kəsib payladı, dostu Səfa adsız dağa nəzir-niyaz dedi, Boyaqçı Məmməd üç gün oruc tutdu, sonda Nurəhməd yavaş-yavaş dirçəlib özünə gəldi. Ölümə geri dönsə də, yaddaşını özüylə gətirə bilmədi. Nurəhmədin yaddaşı sərhədin o üzündəki ağ zolaqda qaldı. Gözləri baxırdı, amma baxışlarının o üzünü ucsuz-bucaqsız boşluq idi. Nurəhmədin halından əvvəlcə arvadı Şölə duyub düşdü, sonra qonum-qonşu, sonra bütün kənd.

Nurəhmədin başına qəza o gün, o uğursuz, o bəd gün gəlmişdi. "Alxasın günahı Nurəhmədi tutdu, Nurəhməd kəndi xilas elədi". Kəndin küpəgirən qarısı Pərli Səltənət başını əsdirə-əsdire belə deyirdi. Amma Allahsız Alxasın günahı niyə üz-gözündən, əməllərindən nur yağan Nurəhmədi tutmalıydı, niyə Alxasa zaval dəyməməliydi, niyə bu ağır bədəli o ödəməliydi? Bu sualın cavabını heç sonralar da bilən olmadı.

Nurəhməd boş gözləriylə adamlara baxırdı, ağzını da açanda heç kimin anlamadığı bircə kəlmə pıçıldayırdı: hittə.

Ağıllı adamın dəli olmağından axmaq iş yoxdu. Hamıya ağıl verən, yol göstərən, bəsirət gözü açıq olan Nurəhməd indi özü ələcsiz qalmışdı. İki yaşlı uşaq kimi axşam düşəndə zülüm-zülüm ağlayır, "inqə" - deyən bəbə kimi o da "hittə" - deyib səsinə başına atırdı.

Kəndin bu ağrıya alışmağı çətin oldu. Arvad-uşağı çarəsizlikdən qırıla-qırıla qaldı. Ölümə nə var ey, gələn bir gün şələ-şüləsini götürüb gedir. Dərd Nurəhmədin dərdiydi. Adamlar daldaya düşəndə “Allah heç kəsi Nurəhmədin gününə salmasın” - deyirdilər.

Vaxt keçdikcə Nurəhmədin qəribəlikləri artırdı. Ağacların altında, suyun kənarında, yolun ortasında saatlarla diz üstə çökür, əllərini göyə açıb heydən düşənəcən, ağız köpüklənənəcən “hittə” - deyirdi. Elə yalvarışla, elə ürəkdən deyirdi ki, eşidənlərin dili-dodağı əsirdi.

Belə-belə kənd “hittə” sözünə alışdı. Uşaqlar bir-birinə “hittə” deyib satışırdı. Bircə Alxas “hittə” sözünü eşidəndə cinləri oyanır, dəli ata dönürdü. Bütün kənd altıncı duyğuyla Nurəhmədin başına gələnlərdə Alxası günahlandırırtdı.

Bir gün kəndin ortasında Alxasla Nurəhməd qarşılaşdı. Nurəhməd dibsiz baxışlarıyla Alxasa baxdı. Alxas özünü itirsə də, yamanlığından əl çəkmedi:

- Axund, məscidə gedirsən? A kişi, ağılın-başın olsun, məscid nə gəzir. Bundan sonra ibadət-zad da olmayacaq, xəbərin var, təzə hökumət məscidi anbar elədi, bundan sonra kolxozun buğdasını, arpasını ora tığlayacaqlar, qışda da Əmin babanın tikdirdiyi o məsciddə siçanlar “İnnabi” oynayacaq.

Söz ağzından çıxar-çıxmaz Nurəhməd alıcı quş kimi şığıyıb qolunu Alxasın boynuna doladı. Alxasın xırıltısı ələmi başına götürdü. Yoldan ötənlər olmasaydı, nəfəsi kəsiləcəkdi. Alxası Nurəhmədin əlindən almağına aldılar, amma o gecə kəndə rayon mərkəzindən köhnə bir “Pobeda” gəldi. Papağında ulduz olan iki adam Nurəhmədin qollarını tutdu, çiyində çoxlu ulduzu olan şinelli adam “bu yoldaşı islah olmaq üçün lazimi yerlərə göndərəcəyik!” - deyib Nurəhmədin taleyini həll elədi. Bu xəbərdən kənd silkələndi. Adamlar irəli durub “ölərik, bu kişini vermərik” - deyəndə ulduzlu adam göz qırpımında naqanını çıxarıb göyə boşaltdı. İzdiham dondu. Ulduzlu adam Nurəhmədin sovet adamına yaraşmayan əməllərindən danışdı, köhnənin qalığı kimi yamanladı, yoldaş Alxası öldürməyə cəhd etməkdə günahlandırtdı. “Belə təhlükəli ünsürü Sibirə sürdürərdik, əgər xəstəliyi karına gəlməsəydi” - deyib camaatın gözündən basdı.

Nurəhmədin qollarını bağlayıb aparanda kəndin qüruru sındı, kişilərin baxışları yerə dikildi.

O gecə kənddə heç kim yatmadı, o gecədən kəndin yuxusu qaçdı.

Bir müddətdən sonra xəbər gəldi ki, Nurəhmədi böyük şəhərə aparıblar, guya həkimlər yoxlayıb deyiblər ki, sapsağlam adamdı, lap bizdən də ağıllıdı, yola salın çıxıb getsin evinə. Bu şayiələr, əslində, kəndin arzusu, istəyi, Nurəhmədə olan sevgisiydi.

Bu hadisədən beş ay sonra İkinci Dünya müharibəsi başladı...

... Elə bil Alxas tülkünü diri-diri soyan gündən kəndin dəfi dönmüş, lənətlənmişdi. Kəndin əli silah tutan kişilərini cəbhəyə apardılar, arvad-uşaq başsız qaldı, kənd ölümdən, yatalaqdan, qızdırmadan, acliqdan keçdi, müharibəyə gedənlərdən geri dönənlər də oldu, dönməyənlər də. Alxas da adam udan əjdahanın azğından qurtarmadı, geri dönmədi. Kəndin ürəyi yuxa olsa da, onu bağışlamadı.

... İllər sonra bu kəndə paytaxtdan qədim məbədləri, qəbirləri, mağaraları araşdıran ağ saçlı, ağ saqqallı bir adam gəlib çıxdı. Kəndin yeganə qalsuklu adamı Muxtar müəllim “arxeoloqdu” - dedi. Amma kənddə bu sözü heç kim başa düşmədi, arxeoloq sözü kəndin dilinə “qəbiraxtaran” kimi tərcümə olundu. Dünyanın dünənini qurdalayan bu müdrik adam adamlara tez alışdı. Bir dəfə Xoruzquyruğu Hümbətin çayxanasında söhbət edəndə adamlardan biri o birinə zarafatyana “hittə” dedi. Qoca duruxdu, sözün ucundan tutub getdi. Adamlar kəndin yaddaşındakı o qorxunc hadisəni qocaya nəgıl elədilər.

“Biz heç indi də bilmirik ağılı itirmiş yazıq Nurəhməd bu sözlə nə demək istəyirdi” - dedilər.

Qoca siqaret yandırıb acgözlüklə sümürdü. Həyəcanlı olduğu bəlliydi. Gözünü qıyıb siqaretdən bir qullab aldı:

- Adam o vaxt dəli olur ki, onu heç kim başa düşmür. Quranın “Əl-Bəqərə” surəsinin 59-cu ayəsində deyilir ki, “Hittə” ərəb dilində “bizi bağışlayın” - deməkdi. O, Allahdan bu kəndin, bu adamların bağışlanmasını istəyirmiş.

Adamlar eşitdiklərinə mat qaldılar.

Axşamçağı arxeoloq heç kimə heç nə demədən kənddən çıxıb getdi.

O gecə Nurəhməd yenidən kəndə, evlərə, yaddaşlara qayıtdı. Başqa bir qiyafədə, başqa bir surətdə, başqa bir hikmətdə.

Deyəsən, o gecə Tanrı kəndi bağışlamışdı...

KÜP YAZISI

... Olan, yaradılan, yox olan hər şeyin öz yazısı var...

... Saçları vaxtından əvvəl tökülmüş tösmərək kişi əlindəki küpü ehtiyatla sahibinə qaytarıb «oxuya bilmədim» - dedi.

Küpün sahibi dilxor oldu, qonur, kirpiksiz gözlərini döyəcləyib küpün dar boğazından içəri, daha doğrusu, qaranlığa zilləyib mızıldandı:

-Ta sən oxuyammadınsa, kim oxuyajax? - deyib peşmanladı.

Tösmərək adam cibindən çıxardığı dəsmalla üz-gözünün tərini silə-silə:

- A kişi, dünyanın axırı deyil ki, gec-tez kimsə küpünü oxuyacaq, - deyib hövsələsi duyünlənmiş adama ürək-dirək vermək istədi.

Küpün sahibi soraqlayıb çətinliklə Əlyazmalar İnstitutundan tapdığı adamın yaxasını belə asanlıqla buraxmaq istəmədi:

- Bir şey fikirləş, qadan alım, bu küpün işini bitirməmiş kəndə qayıdammam. Babam ölənədən dil boğaza qoymadı, and verdi, aman elədi, - bu yerdə küp sahibinin kirpiksiz gözləri yığışlıb qurut torbasının ağzı kimi büzüşdü, ağlamaq istədi, amma gözləri yağışa həsrət Təklə - Məkan səhrasının səması kimi susdu, sonra kişi udqundu, səsi titrədi, sözünün ardını gətirdi: - hə, dedi ki, bu işin başını boş buraxmayın, küpü oxutdurun. Yeddi arxa dönənimiz, yeddi babamız bu küpə baxa-baxa getdi, heç birinə küpün sirrini bilmək nəsb olmadı. Heç babam da bilmədi. İndi də atam bu gün-savahlıxdı, elə bir ağzı deyir, a korojağı köpəyuşağı, küpü zad eləyin dayna, görmürsüz gethagetdəyəm! Deyirəm, qoja kişidi, bəlkə könlündən keçirir ki, küpün üstündə ölümün çarəsini-zadını yazıflar. Hə, vallah, ağına gələr da, adamın ağına nə gəlmir ki?!

Sualı azğından çıxan kimi, ikinci sualı düz tösmərək kişinin üzünə üfürdü:

- Bu küpün, bilirsən, nə qədər yaşı var?

Tösmərək adamın fikri ayrı yerdəydi deyə qəfil sualdan diksindi.

Dedikləri küp sahibinin özünü də vahimələndirdi. Verdiyi suala özü də tələsik cavab verdi:

- Xeylağ olar, peyğəmbər haqqı, qoçam deyirdi, Nuhun vaxtınan qalif. Amma ta dirəşif, qoçalif, üstündə əsim-əsim əsirik ki, qırılıf-eləməsin, görax axırı neyə olajax, - dedi.

Adam naəlac qalıb telefonu cibindən çıxarıb qurdaladı.

- Nömrə deyəcəm, yazarsan, bu küpü, oxusa-oxusa, Ələddin oxuyacaq, Kəllə Ələddini deyirəm.

«Kəllə» sözünü eşidəndə küp sahibinin kefi duruldu, öləzimiş ümidləri dirçəldi, yayın istisində geyindiği pencəyin düymələrini bir göz qırpmında açdı. Əlini pencəyinin gizli cibinə salıb köhnə telefonunu çıxardı:

- De, qadan alım, de, yazım, görax başımıza nə gələjäh, - dedi.

Nömrəni yazır-yazmaz, adam zəhlətökən küp sahibiyə sağollaşdı tələsik uzaqlaşdı.

... Günortadan sonra küpün sahibi Şüvələndə Kəllə Ələddinin bağında küplərin sirrini bilən adamlarla üz-üzə, göz-gözə oturmuşdu.

Kəllə Ələddin üzüm tənəklərinin altındakı xudmani yerdə adamın üzünə gülən girdə küpü bir xeyli əlləşdirdi. Tarixin yaddaşından diyirlənib bu günə düşən zərif küpün üstündəki yazını əvvəlcə barmaqlarıyla oxumağa çalışdı, sonra baxışlarını qalın şüşəli eynəyinin altından lazer kimi əvvəlcə küpün üstündəki yazıya, sonra küpün ürəyinə sancdı.

Küpün sahibi hövsələsini basa bilməyib:

- Noooldu, bir şey-mirşey oxuya bilirsən? - dedi.

Kəllə Ələddin boz gözləriylə tərs-tərs kişiye baxdı, kişi də özünü yığışdırdı.

Küpün üstündəki yazı, əslində, yazıdan çox Qobustan daşlarındakı işarələrə oxşayırdı.

Kəllə Ələddin küpü gözlərinə yaxınlaşdırdı, sonra gözlərindən uzaqlaşdırdı. Sonra baxışlarını fırladıb zəndlə üzbəüz oturduğu kişiye tuşladı.

- A kişi, gedin qurban kəsin, nəzir-niyaz verin ki, Allah sizi xətdən-bələdən qoruyub.

Küp sahibinin ürəyi ağacda qalıb quruyan əncir kimi şappılıtıyla ayağının altına düşdü.

Kəllə Ələddin başını qaşığıya-qaşığıya gur səslə dilləndi:

- Vay, vay, vay... müsibətədi, kişi, müsibət, bilirsən burda nə yazılıb?

Küpün sahibi başını yellədi.

Oxuyuram, qulaq as:

- Qara at ağ atı yeyəcək, balıqlar çayda tərsinə üzəcək, ağaclar torpağa yox, göyə kök atacaq. O vaxt dünyanın axırı olacaq. Bu küp sınaq gün, o gün olacaq!

Küpün sahibinin rəngi avazıdı, mağmın-mağmın küpə baxdı:

- Pisdiyə bax, bə indi nətəhər olajax? - dedi.

- Bilmirəm, xətəni-bəlanı məndən uzaq elə, apar, evində gizlət.

- Qorxuram...

- Onda burda qalsın, mütəxəssislərlə məsləhətləşim, görüm neyinirəm.

Küpün sahibini qorxu bürümüşdü:

- İşə bax, sandıxda tarixi qumbara saxlayırmışız, xəvərimiz də yox! Ölüm evin içindəyə sağa-sola diyirlənirmiş, arvad-uşax ilişif qırardı da, biz də deyirix küp bizi ağ günə çıxardajax...

Küpün sahibi küpün xəta-balasını özündən uzaqlaşdırıb dərindən nəfəs aldı.

Bir azdan süfrəyə samovar çayı gəldi, küpün sahibiyə Kəllə Ələddin dinməz-söyləməz kəllə qəndlə çay içirdilər. Küpün sahibi ürəyində Allaha şükür edirdi ki, bu qiymətsiz küp nə yaxşı indiyə kimi onları qırif-batırmayıb. Kəllə Ələddin ürəyində Allaha şükür edirdi ki, üstündə sirr gizlənmiş bu nadir küp necə olub ki, diyirlənib-diyirlənib ayağına gəlib. Stolun bir küncündə özünü günə verən küpsə hər iki adama baxıb içində pıqqapıqla gülürdü. Bu özündənrazı, bilici adam nəinki yazısını oxumuş, heç yanından da keçməmişdi. Üstündə nə yazıldığını küpdən başqa kim bilərdi ki? Min il əvvəl onu düzəldən dulusçu nə yazdığını qulağına pıçıldamışdı: hər adam bir küpdü, kimi dolu, kimi boş...

Baretyef

Yazıçı Zaman Zamanlının ölüm xəbəri balaca, təbəssümlü şəhərdən sürət qatarı kimi fit verə-verə keçdi. Özün dilsiz-ağızsız olasan, əsərlərin belə dil açıb danışa...

Zaman Zamanlının yaxşı yazıçı olduğunu, əslində, hamı bilirdi. Amma bilmək azdı, Zaman Zamanlı heç vaxt gözə görünmədi, ad-san qazanmadı, taxta qalxmadı. Niyəsi də odur ki, bu sısqə, üzsüz, utancaq adam xoşbəxt ulduz altında doğulmamışdı. Elə bil alnına əyri-üyrü hərflərlə "sənin yerin, bax, orda, arxa cərgədə, heç kimin görmədiyi yerdədi" sözləri yazılmışdı. O da nəcib adamıydı, alın yazısıyla barışıb bir ömür arxa cərgədə, gözə görünməyən yerdə, xəlvətcə şad-xürrəm yaşadı.

İyirmi bir kitabını da dost-tanışları, daha doğrusu, bir kitabı sonacan oxumayan, əvəzində qaz vurub qazan dolduran səxavətli dostları çıxardı. Kitablari çıxanda da üzünün abırından satışı qoymadı, sevinə-sevinə dost-tanışa hədiyyə elədi. Oxuyanlar oxuyub oxumayanlara verdi, kimlərsə kimlərsə ötürdü, beləcə, Zaman Zamanlının xeyli gizlin oxucusu oldu.

Zaman Zamanlının yaradıcılığı geniş olsa da, həyat yolu iki-üç cümləyə olardı, ya da heç olmazdı. Belə ki, universiteti qırmızı diplomla bitirib ortalıqda qalanda sevimli Həşim müəllim, çörəksiz qalması deyə, sevimli tələbəsini Veteranlar Şurasında kargüzar kimi işə düzəltdi. Qorxacaq adam üçün qəhrəmanların arasında yaşamaqdan böyük xoşbəxtlik yoxdu. Bir ömür İkinci Dünya müharibəsi iştirakçılarının toplu-tüfəngli, səslili-küylü xatirələrinə qulaq asa-asa ayları, illəri yelə verdi. Cavanlığı yay armudu kimi sovulub keçəndə qocalığın burnu göründü. Kəsəsi, Zaman Zamanlı azca əməkhaqqısıyla, veteranların xatirələrinə qulaq asa-asa xatirə danışacaq yaşa çatdı. Yeddi roman, yeddi povest, yeddi hekayə kitabı işıq üzü gördü. Amma həyat hekayəsini nə yaşaya,

nə də yaza bildi. Böyük imperiyanın çökməsinin şahidi oldu, müstəqilliyin şirinliyini daddı, tarixin dolanbac dalanlarından keçdi, zalım oğlunun nə həyatında, nə yaşayışında heç nə dəyişmədi.

Düzdü, həyatında, güzəranında heç nə dəyişmədi, amma günlərin birində dünyasını dəyişdi.

Bu xəbəri ən ağır qarşılayan tənqidçilər oldu. Zaman Zamanlının yaradıcılığını görməməzliyə vuran, haqqında bir kəlmə söz deməyə, yazmağa ürəkləri gəlməyən tənqidçilər elə bil Zamanlının qara gününü gözləyirdilər. Yazdılar, özü də necə yazdılar.

Qırx ilin susqunluğundan sonra pəltək tənqidçilər də David kimi cəh-cəh vurdular. Qəzetlər, saytlar, televiziya, radiolar Zaman Zamanlıdan danışdılar. Üç gündə şəhərin təkəmsəyrək kitab mağazalarında Zaman Zamanlının kitabı qalmadı. Sağlığında bunu görsəydi... ölməzdi, hər halda belə tez ölməzdi...

Bu arada yuxarıdan göstəriş gəldi ki, vaxt itirməyib Zaman Zamanlının xatirəsini əbədiləşdirsinslər. Hələlik yaşadığı binanın qarşısına yazıçının barelyefini vursunlar, sonrasına Allaha kərimdi. Əla təşəbbüs idi.

Düzünə qalsa, sağlığında Zaman Zamanlının barelyefdən zəhləsi gedirdi. Daha doğrusu, barelyefdən eyməniydi. Barelyef görəndə yadına Arximed düşürdü. Ona elə gəlirdi ki, bütün barelyeflər bir az da Arximedə oxşayır. Sağ olsaydı, dünyasında imkan verməzdi ki, onu Arximedə oxşatsınlar, amma heç sağlığında səsi eşidilməmişdi, indi torpağın altında onu kim eşidəcəkdi?!

Qərar verilmişdi, çoxdan sifarişsiz qalan heykəltəraş bir həftəyə yoğurdu, yaptı, barelyef hazır oldu.

Səhəri gün kütləvi informasiya vasitələri cana gəldi. Barelyef, əklil hazır idi. Qalırdı Zaman Zamanlının ünvanını öyrənmək, mərasimi keçirmək, böyük yazıçının ruhunu şad edib bu məsələylə birdəfəlik üzülüşmək.

Vəd olunan yerdə uzunşüllət adam, qulağında telefon, durmadan danışdı. Bu, jurnalistlərin gözündən yayınmadı.

– Qorxmaz müəllim, bu nə məsələdi, gecikirik axı, - deyə jurnalistlərdən biri dözməyib soruşdu.

Qorxmaz müəllim elə bil diri balıq udmuşdu, dik-dik:

- Heç, xırda bir məsələ var, yoluna qoyan kimi gedəcəyik, - dedi.

Xırda məsələ düz bir saat uzandı. Əvvəl televiziyanın xəbərlərindən gələnələr, sonra gündəlik qəzetdə işləyənlər deyinə-deyinə çıxıb getdilər. Daha sonra saytdan gələnələr söyə-söyə dağılıdılar. Axıra agentlikdən gələn çəlimsiz qız qaldı.

Günün iknci yarısı çəlimsiz qızın xəbəri yayımlandı: araşdırmalardan məlum oldu ki, yazıçı Zaman Zamanlının heç vaxt şəxsi mənzili olmayıb. Mərhum yazıçı ömrü boyu şəhərin müxtəlif yerlərində kirayələrdə yaşayıb. Evi olmadığı üçün barelyef təntənəli şəkildə veteranlar şurasına təhvil verildi. Allah rəhmət eləsin!